

ASPECTE PRIVIND DESFĂȘURAREA MANEVRERELOR REGALE
LA CRAIOVA (SEPTEMBRIE 1903)* / ASPECTS OF THE ROYAL MILITARY
MANOEUVRES AT CRAIOVA (SEPTEMBER 1903)

Alexandru CERNAT**

Abstract

The autumn of 1903 marked two major events in Craiova, both significant not only locally but also nationally: the royal autumn military manoeuvres and the inauguration of Bibescu Park. The present study focuses on the first of these events and seeks to provide an overview of the planning and execution of the manoeuvres. The royal autumn military manoeuvres brought to the capital of Oltenia numerous political and military figures, both Romanian and foreign, as well as members of the Royal Family. Consequently, the event attracted the attention of the national press for several days. Significant military and administrative efforts were required to ensure the successful organization of the event.

Key words: military manoeuvres, Craiova, Carol I, royal visit, Bibescu Park

Luna septembrie a anului 1903 a adus pentru capitala Olteniei două mari evenimente, manevrele regale de toamnă respectiv inaugurarea Parcului Bibescu, momente a căror organizare s-a realizat printr-un efort administrativ susținut. În cuprinsul textului de față se va contura o imagine a primului eveniment, a manevrelor regale, în privința inaugurării Parcului Bibescu, prin bogăția informațiilor care ne-a rămas, putând constitui un subiect de sine stătător. Pentru a evidenția doar o mică parte a efortului de organizare administrativă, se poate aminti pentru început apelul pe care Primăria Craiova l-a lansat locuitorilor orașului în vederea unei bune primiri a Regelui Carol I, precizându-se că, în perspectiva sosirii Majestății Sale în oraș, ocazia fiind cea dată de manevrele militare de toamnă din luna septembrie, proprietarii de case, îndeosebi cei care dețineau case pe străzile: Carol I, Justiției, Unirii, Bechetului, Amaradia, Casarmelor, Sf. Dumitru, Liceului, Bibescu și Abatorului, străzi ce erau direct vizate deoarece pe acesl traseu urma a se deplasa regele în parcursul său spre a vizita diferite instituții ale orașului, până la finalul lunii august, imobilele „să se găsească în cea mai perfectă stare de curățenie, gardurile, grilajurile dinspre stradă să fie reparate și vopsite, fațadele caselor să fie de asemenea tencuite și spoite cu var de culoarea pietrei de Rusciuc, galben deschis (...)”. Totul trebuia să fie bine pus la punct până la începutul lunii septembrie, dorindu-se „a lăsa

* Material ce a stat la baza unui subcapitol al tezei de doctorat: *Vizitele Familiei Domnitoare/Regale a României la Craiova 1866-1947*.

** Asist. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Științe Sociale, email: acernat.email@gmail.com

Suveranului o impresie bună asupra modului de gospodărie a locuitorilor Craiovei și a salubrității orașului nostru în general", la final regăsindu-se semnătura primarului Nicolae Romanescu, cat și a șeful Serviciului C. F. Russu, datat 16 iulie 1903 (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 39, 41).

Asupra evenimentului găzduit de oraș sunt informați și epitropii Bisericii Madona Dudu, primind vestea că Regele Carol I, alături de Principele Ferdinand, urmau a fi prezenți la Craiova cu ocazia manevrelor de toamnă. Se reliefa totodată un amănunt important, dificila situație financiară prin care trecea orașul *„Comuna fiind la moment într-o situație financiară dintre cele mai critice (...)”*, motivându-se și de ce a ajuns orașul într-un asemenea impas financiar, cerându-se epitropilor, prin bunăvoința lor, să contribuie cu o sumă *„cât se poate de îndestulătoare”* la cheltuielile ce vor fi făcute cu ocazia primirii Regelui Carol I, cheltuieli cu decorarea străzilor și nu numai (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 42). Tot în vederea organizării, din partea Serviciului Statului Major, Corpul I de armată, se trimite către primarul Craiovei, având subliniat *urgent*, o întrebare cu privire la locația unde va sta Suveranul la momentul vizitei la Craiova, dată de conjunctura desfășurării manevrelor de toamnă, cerându-se informații punctuale privind strada cât și casa unde va fi *„cuartiruit”* regele (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 43). Așadar, treptat, se puneau la punct detalii ale vizitei. Și Uzina Electrică din Craiova a fost abordată, scopul fiind acela de a clarifica unele aspecte ce țineau de iluminat, în contextul vizitei înalților oaspeți. Se cunoaște faptul că în epocă, iluminatul stradal, seara, reprezenta nu doar un aspect de necesitate, dar și un moment aparte, festiv, de care orașul se bucura. Aspect care s-a putut observa și în cadrul desfășurării altor momente festive. În acest sens, directorul este rugat a informa Primăria dacă, cu ocazia vizitei înalților oaspeți, uzina ia cumva unele măsuri privind *„o iluminare sau expoziție”*. În cazul în care răspunsul era unul pozitiv, primăria ruga uzina să îi aducă la cunoștință de îndată ceea ce s-a planificat pentru a se pune în acord la nivel de organizare (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 46).

Din detaliile prezente în documentele de arhivă, reiese și componența inițială ce a fost avută în vedere asupra participanților din partea Familiei Regale. Un exemplu în acest sens este informarea din partea Primăriei Craiova către prefectul județului Dolj asupra sosirii Regelui și Reginei, însoțiți de Principele și Principesa României, vizită ce urma a se întinde pe mai multe zile, despre aceleași persoane amintind și primarul Nicolae Romanescu în cuprinsul unei invitații trimisă școlilor (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 44, 47). Din nefericire, dintre persoanele mai sus amintite, se va constata ulterior că două nu au putut întregi tabloul participanților, anume Regina Elisabeta și Principesa Maria. Despre lipsa Reginei Elisabeta avem informații prin intermediul unui răspuns la o adresă trimisă de doamnele din societatea craioveană, prin care o rugau pe aceasta să participe la inaugurarea Parcului Bibescu. Mareșalul Curții, generalul Priboianu, dând un răspuns respectivei adrese, precizând că: *„Din înalt*

ordin, am onoarea a vă ruga să binevoiți a încredința pe doamnele care au subsemnat telegrama către M. S. Regina, că M. S. Regele, adânc mișcat de dragostea cu care doamnele craiovene înconjoară, în orice ocasiune, familia regală, le mulțumește călduros și regretă foarte mult că accidentul întâmplat M. S. Reginei la picior, care este încă umflat, o pune în neputință de a umbla, deci de a merge la Craiova spre a asista la serbările proiectate, ceea ce i-ar pricinui o mare osteneală” (Adevărul, 3 octombrie 1903). În ceea ce privește lipsa Principesei Maria, deși informații clare în acest sens nu sunt vehiculate, putem ține seama că Maria trecuse recent prin nașterea Principelui Nicolae, context care să fi conturat situația celui tablou al participanților. Cu ocazia fericitului moment, din partea primarului Nicolae Romanescu s-au trimis felicitări cuplului princiar Ferdinand și Maria pentru noul născut: „în numele orașului, cuprins de mare bucurie la primirea fericitei vești, urez Altețe, noroc și prosperitate augustului născut, prințului Nicolae al României, care face să crească dragostea și devotamentul națiunii Române pentru falnica sa Dinastie”, Principele Ferdinand răspunzând într-un mod cordial. Scrisori de felicitare pentru noul născut al familiei s-au trimis de asemenea și regelui (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 79-81, 90).

Ministerul de Război a fost abordat de către Primăria Craiova privind posibilul suport pe care l-ar putea oferi în vederea unei bune organizări a evenimentului de la Craiova. Se cerea sprijin în vederea decorării străzilor, amintindu-se de un arc de triumf și o piramidă de arme în zona străzii Carol I, piramidă a cărei realizare, menționa Primăria Craiova, avea nevoie de sprijinul Ministerului de Război, rugându-se ca acesta să ia măsuri pentru ca respectiva lucrare să fie realizată din tunuri, arme vechi și drapele ale armatei. În continuare, din document se constată faptul că inițial se apelase la ajutor local, la Comandamentul Corpului I de armată, care însă „n-are asemenea arme și astfel suntem nevoiți a recurge la binevoitorul ajutor al dumneavoastră” (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 56). Corpul I de armată a trimis însă primăriei Craiova „lista cartierelor pe timpul Manevrelor Regale (...)”, solicitându-se acesteia din urma a completa în spațiul aferent, sub titlu, cartierele persoanelor prezente în respectiva listă, în intervalul 25 sept – 1 oct. Documentul cuprinde spații punctate, numerotate care urmau a se completa. Se începea cu Casa M. S. Regelui, apoi atașaii militari, infanteria, cavaleria, jandarmi, trăsurile cartierul general etc. (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 184-186). În ceea ce privește decorarea străzilor, s-a făcut apel și la Comandamentul Corpului II armată spre a oferi „tot ce ați avea prin depozit și care ne-ar putea servi la împodobirea străzilor (...)”, dându-se ca exemple steaguri, stoffe, panoplii etc, menționându-se că autoritățile craiovene se vor ocupa de transportarea și aducerea înapoi a obiectelor (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 60).

Un important detaliu al evenimentelor este și cel privind tradiția găzduirii oaspeților regali la Craiova. O adresă a oficiului telegrafic către primărie, informa asupra instalării a două posturi telegrafice, unul în casa dl. Glogoveanu, iar cel de-a doilea în casa dl. Davidescu, în casa Glogoveanu fiind găzduit Regele Carol I cu ocazia

manevrelor regale, iar în casa Davidescu Principele Ferdinand. În continuare se cereau detalii în care camere să fie instalate respectivele posturi telegrafice, specificându-se ca în cazul în care va veni de la Palatul Regal cineva spre a lua măsurători locuințelor, în vederea distribuirii camerelor, să se amintească și de problema telegrafelor (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 385). Informația este importantă în vederea studierii evoluției găzduirii Familiei Regale la Craiova, ce în mod tradiționat s-a realizat la Palatul Glogoveanu. În anul precedent, 1902, când Principele Ferdinand a vizitat Craiova, a fost însă găzduit de Virgil Davidescu, mare proprietar (*Adevărul*, 19 noiembrie 1902). Conjunctura atunci fusese și una deosebită, în acel an 1902 murind Elena Glogoveanu, la vârsta de 75 de ani (Gigurtu, 2015: 212). Se constată așadar că Principele Ferdinand continua găzduirea la casa dl. Davidescu și în acea toamna a anului 1903.

Autoritățile locale erau atent preocupate nu doar în privința găzduirii Familiei Regale, situația devenind provocatoare în ansamblul ei, așteptându-se a veni oaspeți din toată țara, iar capacitatea hotelurilor în acest sens putând să fie insuficientă. Astfel, primarul a făcut un apel la prefectul poliției Craiova spre a realiza un „*tablou indicând aceste case precum și chiria zilnică cu care Domnii proprietari se angajează a pune la dispoziția vizitatorilor orașului fiecare din camerele D-lor*”. În continuare se argumenta că prim apelarea la această soluție s-ar putea evita posibilitatea apariției unui haos din cauza lipsei camerelor la hoteluri, sau din cauza unor proprietari care cer o chirie zilnică foarte mare (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 174). De la Primăria Craiova s-a trimis comerciantului Luca Nicolescu, în numele Eforiei Madona Dudu, solicitarea de a fi furnizată lenjerie pentru 40 de camere ale hotelului Minerva, rugămintea fiind ca aceasta să se dea pe datorie, banii fiind plătiți din bugetul pentru primăvara anului 1904. Ca argument al siguranței și credibilității colaborării se menționa că instituția Madona Dudu era cât se poate de bine administrată, dispunând de bune resurse financiare, fiind „*cea mai avută din Oltenia*”. În cazul în care nu se ajungea la un acord, se specifica în adresă rugămintea de a indica de unde se poate închiria „*rufărie pentru opt zile*” (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 263). În privința disponibilităților de găzduire, devenea tot mai clar că hotelurile de care dispunea orașul erau insuficiente pentru numărul mare de participanți care se aștepta. Primăria vine cu un apel public către cetățenii orașului, rugându-i pe aceștia a se implica pentru o cât mai bună desfășurare a momentului, și a găzdui într-un mod cât de bun posibil oaspeții Craiovei: „*rugând de asemenea, în mod deosebit, pe toți bunii cetățeni, să grăbească a face să se indice în tabloul ce s-a înființat la Prefectura Poliției câte persoane binevoiesc a găzdui fiecare dintre Domniile lor. Credem că ar fi în adevăr de un folos moral Cetății noastre ca cu toții să ne convingem că trebuie să dăm ospitalitate atașăților militari și diferiților ofițeri care însoțesc pe Majestatea Sa Regele și să lăsăm puținele camere din hoteluri la dispoziția invitaților deputați și senatori din fostele și actualele Corpuri Legiuitoare și alte persoane de considerație care pot veni să ne viziteze*” (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 276). Cum se aștepta ca spre finalul lunii septembrie,

cât timp aveau loc evenimentele, foarte multă lume să fie prezentă în zona Craiovei, și îndeosebi multă lume dorind a se deplasa nu doar în oraș ci și spre manevre, se sublinia insuficiența birjilor de care dispunea orașul. Primarul Nicolae Romanescu, în acest sens, facea un apel către prefectul poliției în a discuta cu ceilalți prefecti și șefi ai polițiilor din București, Pitești, Ploiești, ca respectivii să convingă cei mai de seamă birjari, cu cele mai frumoase trăsură și cai, să vină pentru o săptămână la Craiova, unde aveau ocazia a câștiga datorită evenimentului, mult mai mulți bani ca în orașele lor (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 93-94). Desfășurarea evenimentelor s-a conturat a fi așadar deosebit de provocatoare sub aspect organizatoric. În acens sens, poate fi amintit că în intervalul 14 – 21 septembrie 1903, nu mai puțin de 93 de persoane având pregătiri diverse din zona politică, militară, religioasă, culturală etc, au participat în cadrul unui comandament local, la discutarea și punerea la punct a ultimelor aspecte organizatorice cu câteva zile înaintea de primirea înalților oaspeți, aceste întâlniri având loc în sala mare a liceului „Carol I” (Deaconu, 2001: 114).

Cu puține zile înainte de așteptarea înalților oaspeți, și anume pe 24 septembrie, s-a conturat și „*Programul oficial al primirii Majestății Sale Regelui*”. Așadar vineri, 26 septembrie, ora 4 p.m., Suveranul urma a ajunge în gara orașului Craiova, acolo unde avea loc primirea oficială. Traseul regelui de la gară corespundea cu străzile: Carol I, Justiția, Unirea, Madona, urmând o oprire la biserica Madona Dudu, oficiindu-se un Tedeum. Spre reședința regală, deplasarea pe străzile: Madona, Unirea, Bibescu, Bulevardul Mihai Bravu. La ora 7 seara la palat, un prânz regal. Sâmbătă, 27 septembrie, urmau a avea loc manevrele regale. La ora 7 seara, prânz la palat, iar la ora 9, la Teatrul Național din Craiova, o reprezentație de gală. Duminică, 28 septembrie, manevrele regale continuau. Seara, ca și în ziua precedentă, tot la ora 7, urma a avea loc prânzul regal la palat. Luni, 29 septembrie, o vizită la diferite instituții publice, precum: Liceul Carol I, Palatul de Justiție, Școala Fiilor de Militari, Arestul Central, Școala Trișcu, Bisericile Sf. Dumitru și Sf. Treime. În partea a doua a zilei se desfășura festivitatea la parc, expoziția, cursele. La ora 7 seara, la Școala Militară se ținea un prânz regal. Seara, iluminarea orașului cât și a parcului, focuri de artificii. Ultima zi a șederii la Craiova consta într-o paradă miitară pe platonul Bălții Verzi, la ora 9 jumătate dimineața, ca apoi, la ora 1 p.m., Suveranul să părăsească orașul Craiova (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 479). Programul trebuia să fie răspândit urgent, astfel s-a apelat la ajutorul unei cunoscute tipografii locale, tipograful Samitca fiind rugat ca de urgență să imprime programul în 1000 de exemplare, din care 500 în format mare (S. J. A. N. Dolj, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903: 462).

Asupra debutului manevrelor regale se conturau treptat informații în presa națională a epocii (*Voința Națională*, 24 septembrie 1903) relatându-se prezența Principelui Ferdinand, însoțit de fratele său Principele Carol de Hohenzollern. Manevrele s-au desfășurat în proximitatea Craiovei, informații venind din satului Segarcea, unde Principele Ferdinand alături de fratele său au ajuns, însoțiți fiind și de

maiorul Grecianu, locotenent-colonelul Antonescu, maiorul Lupu și prefectul Vrăbiescu. Diferite personalități militare i-au așteptat pe oaspeți pe peronul gării din Sergacea, printre aceștia: generalul Zossima, colonelul Cerchez, cât și alți ofițeri de cavalerie. Notabilitățile satului Sergacea erau de asemenea prezente, proprietari, cât și diferiți oameni veniți să asiste, iar țăranii, în haine populare, erau pregătiți pentru oaspeți. Generalul Zossima a oferit Principelui Ferdinand raportul de situație a trupelor, principele purtând ulterior discuții cu persoanele prezente, printre care dl. Davidescu „de la domeniile coroanei”, dl. Costescu ce deținea calitatea de șef al poștei și telegrafului pe parcursul desfășurării manevrelor regale. S-a mers apoi în sat, în Segarcea, prezența oaspeților înviorând mulțimea, primind din partea țăranilor două petiții. În următoarea zi, la 9 dimineața, Principele Ferdinand împreună cu fratele său au trecut în revistă regimentele 2 și 4 roșiori. Se anticipa că în următoarea zi se va da startul exercițiilor între regimentele 1-6 roșiori, aflându-se sub comanda principelui moștenitor (*Adevărul*, 23 septembrie 1903). Activitățile întreprinse cu ocazia manevrelor au adus și o premiră în domeniul telegrafiei militare, astfel încercându-se telegrafia optică, pe o distanță de 7 km, cu un aparat Mangin, încercare ce s-a dovedit reușită. O serie de detalii arată și felul în care Ferdinand aprecia și era interesat de aspectele tradiționale, țărănești. Principii, plecând de la reședința lor, pe jos, însoțiți de generalul Zossima și aghiotanții, au urmărit cu plăcere o horă care se desfășura chiar în mijlocul drumului. Mergând fără aghiotanți, la întoarcere, au oprit din nou la horă pentru aproximativ o oră, observând cu viu interes jocul țăranilor și soldaților (*Voința Națională*, 25 septembrie 1903).

După ce experimentul telegrafic militar mai sus amintit se desfășurase în ziua de 23 septembrie, în următoare zi, dimineața, Principele Ferdinand la comanda diviziei de cavalerie a realizat manevre, inamicul fiind poziționat în zona Segarcei. Divizia era compusă din 6 regimente de roșiori și trei baterii de artilerie, fiind îndreptată dinspre satul Calopăru, spre Segarcea. Comandanții atât ai brigăzilor cât și regimentelor au primit aprecierea Principelui Ferdinand pentru felul cum s-au desfășurat lucrurile. La manevră a participat de asemenea și Principele Carol (*Adevărul*, 25 septembrie 1903). Problema disponibilităților de cazare amintită anterior, reușise oarecum a se reglementa, cel puțin marile personalități prezente în oraș cu ocazia evenimentelor găsiseră a fi găzduite în diferite locuri, după cum urmează: D. Sturdza era găzduit la Vorvoreanu, V. Lascăr la primarul Nicolae Romanescu, iar Ionel Brătianu la hotelul Minerva. Desigur, Carol I, în vechea tradiție, era găzduit la palatul Glogoveanu (*Adevărul*, 26 septembrie 1903).

La 25 septembrie, primul ministru D. Sturdza a sosit la Craiova, călătorind cu un tren special alături de o serie de atașați militari (francez, german, italian, turc, grec și norvegian), aceștia din urmă în jurul orei 5 plecând spre manevrele regale. Primirea făcută primului ministru la Craiova a fost una călduroasă, fiind întâmpinat de primarul Nicolae Romanescu, prefectii de poliție și județ, notabilități ale orașului, oficialități (*Adevărul*, 27 septembrie 1903). Așa cum s-a putut observa, Principele

Ferdinand asistase la pregătirile manevrelor în prealabil, fiind prezent înainte de sosirea propriu-zisă a regelui, sosire ce era anunțată în presă, precizându-se că Suveranul urma a se deplasa spre manevrele regale, de la Sinaia spre Craiova, trenul însă oprind inițial într-un sat din proximitatea Craiovei, pentru asistarea la manevre, și anume la Sălcuța (*Voința Națională*, 26 septembrie 1903). Așadar la 26 septembrie, ora 6 dimineața. Regele se afla pe peronul gării Sălcuța, rămânând însă în tren până la ora 8, momentul primirii fiind unul deosebit, oamenii veniți a-l vedea pe rege dând dovadă de mult entuziasm, peronul gării fiind „*literalmente tixit de proprietari și popor, care au alergat din toate împrejurimile*”. După o serie de discuții ce au durat câteva minute, Suveranul a plecat alături de statul major, generali și ofițeri, spre Radovan, la 10 kilometri distanță față de Sălcuța, acolo fiind prevăzută a se da prima luptă. Alături de aceștia au mers și diferiți oameni cu ale lor trăsură, curioși a asista la desfășurarea trupelor. Situația manevrelor militare cu o zi în urmă, la data de 25 septembrie, era următoarea: În partea de nord se aflau cinci batalioane de infanterie, iar trei batalioane erau poziționate pe colina Radovanului, aferente șoselei Craiova - Calafat. Divizia de cavalerie ce se afla sub comanda Principelui moștenitor Ferdinand era compusă din cinci regimente de roșiori. Lângă Dâlga și Belciu erau amplasate două baterii, acoperite de trei escadroane, la Segarcea, Sălcuța și Fântânele. Infanteria și artileria se regăseau în partea de sud-vest, în jurul satelor Galicinica, Cioroiul și Perișorul. Trei regimente de călărași compuneau brigada de cavalerie. O baterie era poziționată la Perișor. Pentru 26 septembrie, tema zilei era următoarea: spre Craiova înainta corpul de sud, misiunea fiind de a cuceri trecătorile de peste Jiu, cât și dealurile de la Cârcea. În opoziție, corpul de nord încerca să respingă ofensiva, până la sosirea unor noi trupe dispuse între Craiova și Balș. Manevrelor s-au desfășurat în condiții meteorologice foarte bune (*Adevărul*, 28 septembrie 1903).

Primirea regelui la Craiova s-a așteptat conform programului, în ziua de vineri 26 septembrie 1903, următoarele zile fiind încărcate de evenimente (*Voința Națională*, 27 septembrie 1903.). Tot în ziua de 26, dar în prima parte a zilei, s-au desfășurat luptele în apropierea satului Sălcuța, lupta desfășurându-se între trupele corpului nord-est și trupele corpului sud-vest, trupele generalului Tell înaintau spre Craiova, iar cele ale generalului Gigurtu, unde era și divizia Principelui Ferdinand, aveau obiectivul de apărare a orașului. Armatele ce se înfruntau au debutat printr-o luptă de artilerie. Din trupele generalului Tell s-au remarcat trei regimente de cavalerie care au întreprins o spectaculoasă șarjă contra trupelor principelui, dispunând de cinci regimente de roșiori, s-a reușit a se respinge atacul. Generalul Tell, aflându-se la conducerea unei divizii ce se compunea pe o mare întindere în zona Radovanului, a inițiat o ofensivă contra generalului Cica, ce apăra Craiova. Mișcările militare au continuat până în jurul orei 2 p.m., atunci când semnalul de încetare a luptelor pentru ziua respectivă a fost dat. În cele ce au urmat, Suveranul s-a deplasat la Segarcea, acolo unde a vizitat școala, populația cât și autoritățile locale făcându-i o călduroasă primire. A urmat apoi mult așteptata deplasare atât a Principelui Ferdinand cât și a Regelui Carol I la Craiova, în acest sens, principele a

așteptat în gara Sălcuța sosirea regelui de la Segarcea, urmând împreună deplasarea spre capitala Olteniei (*Adevărul*, 28 septembrie 1903).

Fără a intra în detaliile fastuoasei primiri de la Craiova, de menționat că în oraș s-a ajuns în jurul orei 5 p.m. (*Monitorul Oficial*, 30 septembrie 1903). După mult așteptatul moment de la Craiova, seara, Principele Ferdinand s-a deplasat cu trenul la Segarcea, așteptat fiind a ajunge în jurul orei 7.30 p.m., acolo unde avea stabilit cartierul princiar (*Adevărul*, 28 septembrie 1903).

Ziua următoare, 27 septembrie, se contura ca una a continuării sărbătorii în Craiova, dar totodată și continuarea manevrelor regale, așadar dimineața devreme, în jurul orei 7, statul major al Corpului I armată s-a deplasat la km. 9, deasupra Podariului, urmat de trăsurile atașatilor militari, așteptând sosirea regelui, urmându-i și domnii miniștri Sturdza și Lascăr. În jurul orei 9 a urmat deplasarea cu trăsurile în zona Livezi-Podari, acolo unde erau marcate a se desfășura manevrele pentru ziua respectivă. Suveranul, împreună cu suita sa, era condus de 10 trăsurile, la stânga Suveranului fiind Principele Carol (fratele Principelui moștenitor Ferdinand), iar în a doua trăsură D. Sturdza și V. Lascăr. În ceea ce privește manevrele, în ziua respectivă trupele generalului Gigurtu au fost respinse de trupele generalului Tell, până în satul Podari, confruntarea fiind între trupele de infanterie și cele de artilerie. În vederea desfășurării manevrelor, se realizaseră dinainte tranșee, fiind deosebit de apreciate. Pentru ziua respectivă, 27 septembrie, manevrele s-au încheiat în jurul orei 3 p.m., iar la ora 3 și un sfert a urmat retragerea spre Craiova a Suveranului alături de suita sa, de principii, atașatii militari străini, cât și D. Sturdza și V. Lascăr. După ce prima parte a zilei fusese ocupată de manevre, în cea a doua parte a zilei s-a efectuat o serie de vizite, Biserica Sf. Treime, Școala Profesională, Școala Militară, Penitenciarul Central etc, ca la ora 7 p.m. să aibă loc prânzul regal (*Adevărul*, 29 septembrie 1903), iar pe finalul serii o reprezentație de gală la teatrul din Craiova, în cinstea Suveranului (Rădulescu, 2019: 73).

Un trimis special al ziarului „Adevărul”, prezent la manevrele regale și în Craiova acelei perioade, a furnizat ample detalii cu privire la desfășurarea evenimentelor. Un aspect important este cel legat de clarificarea începerii manevrelor cu câteva zile înainte de programul stabilit, așa cum s-a amintit deja, evenimentele militare desfășurându-se înainte de prezența Regelui Carol I, doar în prezența Principelui Ferdinand care a ajuns cu câteva zile înainte. Așadar, se specifică: „Când zicem deja manevrele regale trebuie să recunoaștem că anticipăm întrucâtva, deoarece adevăratele manevre regale nu încep decât la 25 septembrie; mai toate ziarele însă au început a face dările de seamă asupra luptelor de brigadă contra brigadă, în corpul I de armată, intitulându-se tot anticipat - *Manevre Regale* -”. În privința desfășurării acelor zile la Craiova, dimineața se participa la manevrele regale din proximitatea orașului, iar seara se revenea în oraș (*Adevărul*, 30 septembrie 1903).

În următoarea zi, 28 septembrie, la ora 9 dimineața, Regele Carol I alături de Principele Carol, de primul ministru Sturdza, de ministrul de interne Lascăr, alături de Casa Militară, de prefectul județului, s-au deplasat spre satul Preajba, unde în cea

zi urmau a se desfășura manevrele militare. Atașaii militari străini cât și comandantul corpului I de armată se aflau deja acolo la sosirea Suveranului, salutându-l pe acesta cum se cuvine. În privința poziționării trupelor, corpul N-E ocupa poziția de pe dealul Cârcea, ca post înaintat fiind Preajba, acțiunea fiind gândită a-l ataca violent pe adversar, obligându-l a se retrage spre Jiu. Corpul S-V executa măsurători în vederea atacării poziției adversarului. La ora 10 Suveranul se afla la Preajba, observând acțiunea militară. După respectivul moment, Carol I s-a deplasat spre Malul Mare, în perspectiva observării activității celor două cavalerii adverse, apoi parcurgând drumul spre Cârcea, unde a ajuns la orele 12 jumătate, urmărind executarea atacului întreprins de corpul S-V, ofensiva nu reușește a fi una susținută, apărarea inițiind o contraofensivă și obligându-i pe cei dintâi să se retragă spre Jiu. Suveranul a urmărit atacul până aproape de Preajba, ca mai apoi să observe lupta ce s-a desfășurat la nivel de cavalerie. Manevrele pentru respectiva zi au fost încheiate la ordinul său în jurul orei 2 jumătate, după ce în prealabil a discutat cu Principele Ferdinand asupra operațiunilor ce se desfășuraseră în acea zi. După încheiere, Regele a purtat unele discuții cu ofițerii, plecând ulterior spre Craiova, unde a ajuns în jurul orei 3 și jumătate. Și la plecarea de dimineață spre manevre, cât și la întoarcerea în capitala Olteniei, craiovenii au aclamat îndelung pe Suveran, bucuria manifestându-se și pe traseu, prin satele pe unde a trecut (*Monitorul Oficial*, 1 octombrie 1903).

Ziua de luni, 29 septembrie, s-a anunțat o zi specială, dat fiind că în ziua respectivă nu s-au mai ținut manevre militare, fiind pentru Regele Carol I o zi alocată vizitării diferitelor instituții și locuri din Craiova, ca mai apoi, în a doua parte a zilei, să aibă loc momentul festiv al inaugurării Parcului Bibescu (*Monitorul Oficial*, 2 octombrie 1903), un parc al cărui destin s-a conturat în timp ca locul unde s-au desfășurat nenumărate serbări și festivități (S. J. A. N. Dolj, Fond Jean Porubski, dosar VII/12, *Craiova de altădată*: 69).

După inaugurarea parcului Bibescu și întoarcerea la reședința sa, în cinstea Suveranului, la ora 7 p.m., s-a ținut un mare banchet la care au participat numeroși ofițeri dar și oameni politici, precum primul ministru D. Studza, ministrul de interne V. Lascăr, prefectul județului Dolj, primarul Craiovei, dar și atașaii militari străini, autorități civile, notabilități ale orașului, în total 160 de oameni. Suveranul a ținut un toast pentru Craiova și craioveni, subliniind mulțumirea de care a avut parte asistând la manevrele regale: „*Multe și scumpe legături ne unesc cu Oltenia, de aici a plecat întâiul semnal al războiului pentru neatârnnare. De aici armata a trecut Dunărea, spre a se întoarcere acoperită de lauri. Numele Calafatului și al Corabiei rămân dar neșterse din amintirea noastră. Bătălia de la Rahova a fost în mare parte câștigată de olteni, cu sângele lor ei au pecetluit această frumoasă izbândă (...)*”. În continuare Suveranul a subliniat importanța armatei în privința încrederii, armata fiind o garanție puternică a țării. Corpul I de armată era în mesajul regelui foarte apreciat pentru felul în care s-a comportat în contextul manevrelor regale, Suveranul arătându-se pe deplin mulțumit, încheind discursul prin a spune: „*Cu inima recunoașcătoare, închin paharul meu pentru Craiova, urând orașului toată fericirea, cetățenilor sănătate și județului Dolj prosperitate*” (*Monitorul Oficial*, 2 octombrie 1903). Generosului mesaj al regelui i-a

răspuns generalul Popescu, evidențiind succesul operațiunilor date cu ocazia manevrelor regale, subliniind calitățile soldatului român, ce face față diferitelor situații, pe ploaie sau arșiță. Banchetul a avut loc la Gimnaziul militar, în sala de gimnastică, decorată cu arme, culori naționale etc. Au urmat discuții prelungite până la ora 10 jumătate seara, atunci când Suveranul s-a retras la palatul Glogoveanu. În timpul acelei seri de 29 septembrie, orașul a fost iluminat, pe străzi populația fiind prezentă în număr mare (*Monitorul Oficial*, 2 octombrie 1903).

În ultima zi a șederii la Craiova, marți 30 septembrie 1903, Suveranul împreună cu Principele Carol, cât și cu statul major regal, au plecat de la reședința din Craiova îndreptându-se spre câmpia de la S-V de oraș, pentru trecerea în revistă a trupelor participante la manevrele regale desfășurate în zilele precedente. Trupele se aflau desfășurate pe trei linii: în prima linie infanteria, în a doua linie artileria, geniul și ambulanțele, iar în linia a treia cavaleria și bateriile. După ce a salutat atașatii militari, Regele Carol I a mers la flancul drept al trupelor, acolo unde se afla generalul Popescu, ce i-a prezentat acestuia raportul. Revista trupelor s-a bucurat de o mare mulțime de oameni prezentă, veniți cu trăsurile sau pe jos, în acest sens poliția cu greu reușind să facă ordine. Tot prezente erau și autoritățile locale, miniștrii, elevii și elevele școlilor din oraș, formându-se astfel o adevărată mulțime. Trupele se afișau într-o ținută foarte frumoasă, dând dovadă de energie cu toate că erau la finalul unor zile grele de activități militare, o căldură mare și un praf orbitor. După revistă, trupele s-au poziționat în coloană în vederea defilării, iar după aceasta, Suveranul a discutat cu toți ofițerii superiori, într-un mod critic, în privința a ceea ce a mers bine sau mai puțin bine cu ocazia manevrelor, dând detalii și oferind recomandări pe viitor, mulțumind la final comandantului corpului I de armată și ofițerilor prezenți la manevre (*Monitorul Oficial*, 3 octombrie 1903).

Revista trupelor din dimineața de 30 septembrie a fost și ultimul eveniment al vizitei regale realizate la Craiova în acel an 1903. Alături de principii, și nu numai, Suveranul și-a urmat deplasarea spre gara orașului, pe drum fiind prezentă o numeroasă populație ce îi aclama pe înalții oaspeți. Oamenii erau atât pe străzi cât și la ferestre, aruncând în drum buchete de flori. La gară Suveranul a fost așteptat de autoritățile civile, o mulțime de oameni fiind prezentă la gară, oameni veniți din oraș sau județ. Doamnele din societatea craioveană au oferit buchete de flori regelui, acesta purtând pentru un timp discuții cu persoanele de față, apreciind încă o dată găzduirea ce i-a fost făcută la Craiova. Trecând prin fața companiei de onoare, Suveranul s-a urcat în tren, plecând din Craiova în jurul orei 2, în ovațiile publicului prezent (*Monitorul Oficial*, 3 octombrie 1903). La final, Craiova a oferit și un dar Familiei Regale pentru noul născut Principele Nicolae, cadou ce se stabilise a fi înmănat la Sinaia Principesei Maria, în data de 3 octombrie 1903 (S. J. A. N. Dolj, *Fond Epitropia Bisericii Madona Dudu*, dosar nr. 24/1903: 294).

În privința manevrelor regale, mai precis a importanței acestora, ziarul „Adevărul” oferea explicații privind însemnătatea manevrelor militare, realizate de toate armatele europene, constituindu-se o instituție permanentă, ele oferind

imaginea corectă a pregătirii militare pe care o țară o are, știindu-se în ce măsură armata poate apăra patria. În decursul manevrelor un aspect esențial este acela al efortului militar, fiind total diferit față de parade, acolo unde armata nu acționează ca la război. În cadrul manevrelor se pot contura cele mai ridicate exigențe militare la care sunt supuși atât soldații cât și ofițerii, oferind cadrul propice cunoașterii situației reale a armatei. În privința atașatilor militari străini ce au participat la manevrele de la Craiova, intervievați, aceștia s-au arătat plăcut impresionați de cele văzute. De exemplu atașatul german a fost impresionat de infanteria română și rezistența soldaților, dar și ținuta la parada militară. În privința atașatului austriac, acesta a remarcat de asemenea infanteria, fiind impresionat în special de una dintre zilele foarte călduroase când soldații români au arătat o rezistență ieșită din comun (*Adevărul*, 3 octombrie 1903).

Regele și-a manifestat dorința în vederea oferirii de decorații, în acest sens primarul Romanescu a alcătuit un tablou cu 120 de persoane din oraș, pe care l-a înaintat ministrului de interne. La momentul respectiv se aștepta ca regele de îndată să și semneze decretele pentru conferirea decorațiilor celor 120 de craioveni (*Adevărul*, 4 octombrie 1903). În ziarul mai sus amintit, tot în privința decorațiilor, apare și un text prin care, într-o notă comică și ironică, se transmitea că o persoană nu fusese decorată: „Imediat după terminarea manevrelor a avut loc o ploaie cu decorații, care a făcut numeroase ravagii în butonierele încă virgine ale craiovenilor (...) Dar ceea ce este neauzit, nepomenit, infam, este că toată Craiova a fost decorată, numai unul n-a fost decorat: fiul cel mai demn, cel mai genial, cel mai ilustru din Cetatea Banilor, simpaticul bărbat de stat, poet și epigramist, Aurică Blegescu! (...) dar Aurică Blegescu nu are nevoie de decorații, el are idei de reforme, el e adversarul regimului, el n-are nevoie de decorații, căci el însuși e o decorație, o tapițerie a Craiovei! Nu-i trimtem deci condoleanțe, ci strigăm: sus Aurică! Numai tu nu ești decorat în această ingrătă țară! Onoare ție ” (*Adevărul*, 4 octombrie 1903).

Deosebit de importante sunt impresiile intime ale Regelui Carol I cu privire la vizita de la Craiova, pe care le împărtășește într-o scrisoare adresată fratelui său Leopold, impresii așadar într-o formă necosmetizată, neoficială. În scrisoarea trimisă la începutul lunii octombrie 1903, Suveranul îi relatează fratelui său cu privire la evenimentele desfășurate: „Carlo, care din păcate ne-a părăsit prea repede, îți va fi povestit multe. Cred că a plecat de aici cu cele mai bune impresii și că va judeca cele văzute și trăite cu căldura inimii sale și cu un viu interes. Manevrele au fost bine organizate, strategic vorbind, dar defectuos executate din punct de vedere tactic, extinderea liniilor frontului a fost prea mare. În critica mea am putut să laud ținuta și rezistența trupelor, dar a trebuit să dojenesc dispozițiile comandanților trupelor (...). Am suportat bine oboseala, arșița și praful, deși zilele de manevră au fost extrem de solicitante. Primirea de la Craiova a fost nespuse de frumoasă, entuziasmul călduros al populației de-a dreptul emoționant; acolo s-a putut vedea ce rădăcini adânci a prins dinastia în România. La banchetul cel mare am evidențiat în toastul meu faptul că Valahia Mică (Oltenia) este cea mai frumoasă perlă a Coroanei mele, care se distinge în mod special prin dragostea și devotamentul ei față de patrie și acolo bat cele mai credincioase inimi românești. Din nefericire, din cauza suferinței ei de la picioare, care totuși s-a ameliorat mult, Elisabeta nu m-a putut însoți, așa că până la urmă

mie mi-au revenit îndatoririle față de doamne, dintre care multe sunt nemaipomenit de frumoase și distinse” (Cristescu, 2012: 493-494).

Se încheia astfel un final de septembrie 1903 plin de evenimente pentru orașul Craiova, evenimente care așa cum s-a amintit și anterior, au reprezentat pe lângă un moment festiv, și o adevărată provocare din perspectivă organizatorică, atât pentru armată cât și pentru administrația locală.

BIBLIOGRAFIE

- Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale, Fond Epitropia Bisericii Madona Dudu, dosar 24/1903.
- Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale, Fond Jean Porubski, dosar VII/12, *Craiova de altădată*.
- Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale, Fond Primăria Craiova, Serv. Administrativ, dosar nr. 27/1903.
- Cristescu, S. (2012). *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen: 1878-1905*, București: Paideia.
- Deaconu, L. (2001). *Craiova 1898-1916. Saltul la urbanismul modern*. Nicolae P. Romanescu, Craiova: Sitech.
- Gigurtu, O. (2015). *Amintiri și icoane din trecut*, volumul reproduce ediția din 1935, București: Corint.
- Rădulescu, T. (2019). *Ștefan Ciuceanu. Un profesor pentru eternitate*, București: Institutul Național pentru studiul totalitarismului.
- Adevărul*, an XV, nr. 4781, 19 noiembrie 1902.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5086, 26 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5083, 23 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5085, 25 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5087, 27 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5088, 28 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5089, 29 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5090, 30 septembrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5093, 3 octombrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5093, 3 octombrie 1903.
- Adevărul*, an XVI, nr. 5094, 4 octombrie 1903.
- Monitorul Oficial*, nr. 151, 30 septembrie 1903.
- Monitorul Oficial*, nr. 152, 1 octombrie 1903.
- Monitorul Oficial*, nr. 153, 2 octombrie 1903.
- Monitorul Oficial*, nr. 154, 3 octombrie 1903.
- Voința Națională*, an XX, nr. 5542 (ediția a III-a), 24 septembrie 1903.
- Voința Națională*, an XX, nr. 5543 (ediția a III-a), 25 septembrie 1903.
- Voința Națională*, an XX, nr. 5544 (ediția a III-a), 26 septembrie 1903.
- Voința Națională*, an XX, nr. 5545 (ediția a III-a), 27 septembrie 1903.